

Наталя Панасенко

Матеріали К.М. Гродського у фондах Одеського обласного архіву

К.М. Гродський у студентські роки

Лікар Костянтин Михайлович Гродський, учень і друг Д.К. Заболотного, став відомим завдяки книзі А. Кардаша «У Чорного моря». До неї ввійшли дуже цікаві спогади про допомогу Гродського євреям під час гітлерівської окупації.

Матеріали Одеського обласного державного архіву дозволяють розгорнути та доповнити два епізоди, про які згадували мемуаристи.

У липні 1928 р. місто було приголомшене вбивством одного з найпопулярніших лікарів Одеси, громадського діяча Григорія Луарсабовича Гегелашвілі.

Казали, що він підозрював леккома [помічника лікаря]

Сонченка, який його застрелив, у розтраті грошей Будинку лікаря, де лекпом був завідувачем, а лікар – членом правління. Сама посада завідувача також видавалась непотрібною та обтяжливою для профспілки через те, що сплачувалася з членських внесків. Сонченку загрожувало скорочення.

Сам лекпом, пояснюючи скоєне, заявив, що застрелив контрреволюціонера.

Гегелашвілі не був контрреволюціонером. Він з юнацьких років брав участь в революційному русі. В період влади Денікіна за його, лікаря, допомогою визволяли заарештованих підпільників.

Але Гегелашвілі був соціал-демократом ще до встановлення радянської влади, а Сонченко отримав партквиток вже після. І саме цю обставину багато хто вважав за вирішальну. «Это не уголовное дело, – казав після суду Я.Ю. Бардах, – а сплошная политика. А приговор – политическая демонстрация агитпропа, который сует нос даже в спальню. Скоро нельзя будет пойти в уборную без представителя агитпропа».*

За підрахунками ДПУ (Державного політичного управління), на поховання зібралось до 12 000 осіб. Громадянська панахида проходила у Центральній поліклініці Рабмеда, яку організував колись Гегелашвілі.**

У натовпі шастали агенти ДПУ та слухали розмови. За їхніми донесеннями складали зведення про вбивство та реакції на нього. Показово, що і в цих, і в наступних – про реакцію на суд і вирок – названі прізвища майже всіх, чиї слова цитуються.

Переказана і промова Гродського (принаймні її початок), про яку згадувала Лідія Гіммельфарб, порівнюючи її з промовою Леніна, виголошеною з балкону особняка Кшесинської.***

Чому ця промова справила таке колосальне враження – сьогодні зрозуміти важко, але для депеушників це віха: «еще до начала речи врача Гродского», «после речи Гродского»... «Во время его речи слышались рыдания женщин и открытые возмущения как по адресу убийцы, так и соввласти. Тут же произошли припадки с двумя эпилептиками, dokonчившие общую картину нервозности собравшихся»****

Слідство провели швидко. 22 серпня розпочався судовий процес.

* Державний архів Одеської області (далі – ДАОО), ф. П-7, оп. 1, д. 1606, ар. 5.

** Троїцька, 37.

*** Посилання на альманах, в якому друкувалися глави з книги А. Кардаша «У Черного моря»: Морія. Альманах. – Одесса: Печатный дом, 2004 г., № 2, с. 125.

**** ДАОО, ф. П-7, оп. 1, сп. 1605, ар. 209.

Наводится думка Гродського щодо суду: «Мы разве не знаем цену этим процессам, которые за показной суровостью открывают убийце двери на свободу? Пропась между двумя мирами велика. Мы все знаем, чем кончится этот фарс с Сонченко и прокурором в главных ролях. Разве найдется десяток-другой оптимистов и чудаков, думающих, что на сей раз власть скажет свое слово. Что же касается мягкого отношения к убийце, то лишь какой-нибудь паршивец вроде врача Белоуса и прочих агентов ГПУ могут раскрыть рот в пользу Сонченко. Да, наконец, Сонченко – статист. Все эти Юделевичи, Сонченко и те, кто ждет своей очереди с револьверами, – это продукт системы. Виновата система. Она их породила. Самое главное – это можно ли ожидать на суде громовой речи против системы. Конечно, никто не решится. Поэтому процесс лишен подлинного интереса».*

В зведеннях про реакцію на судовий процес та вирок наводяться численні оцінки слів Гродського.

Лікар Фінн: «Гродському нужно воздать должное. Он высказал то, чего многие боятся и думать. <...> Сказать открыто, что Сонченко вдохновлен профессиональной организацией, – это в настоящих условиях звучит героизмом».**

Колишній завідувач одного з клубів Одеси: «Гродского ценит вся интеллигенция. Как истого революционера и защитника всех угнетенных. Он работал в партии тогда, когда там было много честных людей».**

Священник Муратов: «Черт с ними и с Сонченко вместе. Важен один день допроса д-ра Гродского, который стоит всего процесса».**

Лікар Ясиновський: «Жаль Гродского. Сердечный человек и талантливый врач – погиб так рано». <...> Лікар Бланк: «Так он же еще не погиб. Рано его жалеть». Лікар Ясиновський: «Какая разница – днем раньше или днем позже».**

* ДАОО, ф. П-7, оп. 1, сп. 1608, ар. 135.

** ДАОО, ф. П-7, оп. 1, сп. 1606, ар. 7.

*** ДАОО, ф. П-7, оп. 1, сп. 1606, ар. 5.

**** ДАОО, ф. П-7, оп. 1, сп. 1606, ар. 8.

***** ДАОО, ф. П-7, оп. 1, сп. 1606, ар. 8.

Костянтин Михайлович Гродський оглядає пацієнта

Лікар Лейчик: «Смелость Гродского объясняет большинство врачей тем, что он холост, богат и независим. Многие держали бы себя так же, как Гродський, но боязнь за судьбу семьи их сдерживает».*

За словам Лідії Гіммельфарб, Гродський був відчайдушним завдяки зв'язкам з верхівкою більшовиків, що збереглися в нього «чуть ли не до Ленина».**

Ленін на той час вже помер, та й підтвердження такого знайомства не виявлено. Існують документи, що свідчать про співпрацю з Троцьким, але в 1928 р. це вже могло лише зашкодити.

У січні 1912 р. прихильники Леніна провели в Празі конференцію, яку проголосили загальнопартійною. Інші фракції РСДРП стали готувати нову, на якій дійсно були б представлені всі.

З секретного донесення начальника жандармського управління Одеси генерал-майора Померанцева.

25 червня 1912 р.

«В особенности против ленинской конференции и за созыв второй общепартийной конференции вела усиленную агитацию редакция издающейся в Вене газеты «Правда», которая кроме помещения в названной газете разоблачений конференции Ленина рассылала русским организациям и отдельным партийным лицам всевозможные письменные сообщения, касающиеся упомянутой конференции, а также и призывы к объединению на местах. <...>

Так как к тому времени правильно функционирующей организации в Одессе не существовало, то редакция газеты «Правда», как указывает агентура, в феврале сего года все свои сообщения направляла в Одессу исключительно на имя находившегося в сношениях с редакцией студента Императорского Новороссийского университета К.М. Гродского, а затем и на имя поселившейся в квартире своего брата Э.Л. Соколовского – жены издателя газеты «Правда» <...> Л.Д. Бронштейна, он же Николай Троцкий – А.Л. Бронштейн, которые и делились полученными ими из-за границы партийными сообщениями и указаниями со своими единомышленниками. <...>

---

* ДАОО, ф. П-7, оп. 1, сп. 1606, ар. 8.

** Морія. Альманах... 2004, № 2, с. 124.

Под влиянием агитации К. Гродского и А. Бронштейн <...> среди одесских партийных работников, как рабочих, так и интеллигенции, было замечено оживление и стремление к организации».

Пізніш за дорученням Троцького до Одеси приїхав А.А. Іоффе****. (Троцький назвав його головним співробітником редакції «Правды».) Стеження засвідчило, що Іоффе тричі побував у квартирі Гродського.*****

9 червня всіх «соорганізованихся» заарештували. Гродського у вересні вислали на два роки до Вологодської губернії.*****

Це, до речі, був уже третій арешт.

Перший відбувся в 1904 р. Його арештували в числі «группы непримиримых» – тридцять дев'ять осіб, прихильників терору, що відкололися від одеської есерівської організації.*****

Вдруге – в 1910-му на два тижні після сходки, на якій смертельно поранили Іллю Іглицького. Гродський був одним із тих, хто виносив пораненого з аудиторії. «Держал правую ногу».*****

К.М. Гродський

*** ДАОО, ф. П-2, оп. 1, сп. 466, ар. 11.

**** Іоффе Адольф Абрамович (1883-1927) – с-д, після II з'їзду РСДРП – меншовик. Видатний радянський дипломат. 1925-1927 рр. приєднувався до троцькістської опозиції.

***** Канатний пров., 4.

***** ДАОО, ф. П-2, оп. 1, сп. 466, ар. 30.

***** ДАОО, ф. 634, оп. 1, сп. 103, ар. 1 – 1 зв.

***** ДАОО, ф. 634, оп. 1, сп. 954, ар. 157 звб.

В цілому біографія Гродського не вивчена. Відомості в документах, що збереглися, бувають суперечливі та вимагають уточнення.

Наприклад, у трудовому списку вказано, що в 1908 році він викладав природознавство в «низших єврейських школах Винниці»*, а в заяві 1932 р. написано, що трудовий педагогічний стаж нараховується з 1912 р.**

В тому ж трудовому списку вказано, що в 1914-1916 рр. Гродський – асистент по кафедрі бактеріології в Жіночому медичному інституті Заболотного (в Петрограді).*** А він в цей час закінчує Імператорський Новоросійський університет і навчається на медичному факультеті Юр'ївського університету, який закінчує чи то в 1916****, чи то в 1917***** році.

Інтригує й нез'ясований епізод 1917 року. 22 червня на засіданні Президіуму виконкому Одеської ради робочих депутатів окремо оговорювалося питання «О К. Гродском». Вирішили: «Поручить Фельдману переговорити с Гродским и просить его остаться в Одессе»*****

Розробка теми обіцяє ще чимало цікавого.

---

* ДАОО, ф. Р-4576, оп. 1, сп. 38, ар. 8 зв.

** ДАОО, ф. Р-4576, оп. 1, сп. 38, ар. 3.

*** ДАОО, ф. Р-4576, оп. 1, сп. 38, ар. 8 зв. – 9.

**** ДАОО, ф. Р-112, оп. 1, сп. 179, ар. 8.

***** ДАОО, ф. Р-4576, оп. 2, сп. 6, ар. 12.

***** ДАОО, ф. Р-3829, оп. 1, сп. 91, ар. 68 зв.